

jaargang 40 - prijs € 5,90 - juni 2009

4

Vakdidactiek  
Paternalisme  
Reclame

# Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer



## INHOUD

### 4 Wie legt de eerste steen?

---

*Expertisecentrum Mens- en  
Maatschappijvakken vraagt om vervolg*

### 7 Conformisme en dissidentie

---

*Het dilemma van burgerschapseducatie*

### 9 Rust, reinheid en regelmaat

---

*Terugkeer van het paternalisme in het  
onderwijs*

### 12 Onderwijs op maat

---

*Rekening houden met verschillen leerlingen  
is zware opgave*

### 14 De nieuwe kleren van de keizer

---

*Activiteiten leiden tot zelfstandige beslissingen*

### 16 It's not easy being green

---

*Lessuggestie inzake invloed en macht van  
de media*

## RUBRIEKEN

### 3 Geknipt & geschoren

---

### 15 Grom

---

### 18 Lesmateriaal

---

*Films*

### 21 Recensies

---

*Brein  
Republyk*

### 25 NVLM

---

### 26 Signalementen

---



Zonder dat we dat als redactie hadden afgesproken kenmerken de artikelen in deze *Maatschappij & Politiek* zich door hun aanzet tot nadere beschouwing van de kwesties die ze aandragen. Bijna schreef ik *reflectie*, maar met dat woord moet je tegenwoordig uitkijken in de onderwijscontext. Beschouwing dus. Over uiteenlopende onderwerpen, die maar *een* kenmerk gemeen hebben, namelijk dat ze allemaal tot de permanente discussiestof over onderwijs in het algemeen en Maatschappijleer in het bijzonder behoren. Over de gezagsverhouding tussen leerkracht en leerlingen. Over het fundamentele dilemma van burgerschapseducatie. Over differentiatie. Over groen en bedrieglijke schijn van groen. Over nog veel meer.

Vanwaar nu juist in dit nummer de keuze van de redactieleden voor artikelen die tot beschouwing aanzetten? De verklaring ligt voor de hand: de naderende zomervakantie. Alle redactieleden staan voor de klas of hebben dat gedaan. Hun biologische klok vertelt ze, net als de uwe dat u vertelt, dat de jachtige periode van examens en het produceren van overgangsrapporten bijna ten einde is. En dat er zes weken gaan volgen waarin eindelijk weer tijd is om, met een prikkelend artikel of boek op schoot, rustig na te denken over zaken met een horizon die breder is dan een cijferkolom. Nu ik erover nadenk, zou het fundamentele doel van onderwijs niet kunnen worden omschreven als: leren nadenken en leren dat nadenken niet alleen een nuttige, maar ook hoogst aangename activiteit kan zijn?

**Hans van der Heijde**

## Werkdruk grote zorg voor docenten



De werkdruk is het grootste probleem in het onderwijs en die druk is het afgelopen jaar alleen maar toegenomen. Dat zegt 68 procent van de docenten die meededen aan een onderzoek van het bureau Newcom Research & Consultancy in samenwerking met *VK Banen*.

Aan de enquête deden 2.300 docenten uit alle onderwijstypen mee. Van de onderzochten werkt 38 procent in het voortgezet onderwijs en 22 procent in het basisonderwijs. Opvallend is dat in het basisonderwijs de werkdruk als het grootste probleem wordt ervaren.

'Docenten lijden vaker aan een burn-out dan welke beroepsgroep ook. Er is werkelijk iets aan de hand', zegt onderwijspsycholoog Rob Martens van de Open Universiteit. De docent zit gevangen: enerzijds is er de werkdruk die hem belemmert zich verder te ontwikkelen, anderzijds zorgt het gebrek aan ontplooiingsmogelijkheden voor grotere werkdruk.

(Bron: *de Volkskrant*, 18 april 2009)

## School vaak geen afspiegeling wijk

Een derde van de basisscholen is geen afspiegeling van de wijk waarin ze staan. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen onderzocht 2.045 basisscholen in bijna veertig gemeenten.

Volgens het Kenniscentrum moet de

samenstelling van de wijken in de klassen zijn terug te zien, maar bij een derde van de scholen is dat niet het geval. Ze zijn overwegend wit of zwart, terwijl de wijk veel gemengder is. De onderzoekers noemen dat schokkend, omdat kinderen op die scholen niet leren omgaan met andere nationaliteiten en godsdiensten. De steden die het slechtst scoren zijn Lelystad, Leiden en Almelo.

(Bron: *NOS Teletekst*, 22 april 2009)

## Jonge docenten kunnen aanstelling snel uitbreiden

Het valt wel mee met de *sprokkelbanen* in het voortgezet onderwijs. Circa 10 procent van de lerarenbanen bestaat uit minder dan twintig uur per week. Maximaal een kwart van de pas afgestudeerde leraren moet banen *sprokkelen* om aan voldoende inkomen te komen. Binnen een jaar kunnen deze starters hun aanstelling vaak uitbreiden.

Dat blijkt uit onderzoek van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO). Kleine banen vormen niet altijd een probleem in het voortgezet onderwijs. Vrouwen en oudere leraren met een deeltijdbaan kiezen daar waarschijnlijk zelf voor. Pas afgestudeerden die wel graag een grotere baan in het voortgezet onderwijs willen, krijgen die meestal voor hun dertigste.



Scholen proberen intussen het aantal kleine banen zoveel mogelijk te beperken, omdat die niet efficiënt zijn. De schoolleiders zijn veel tijd kwijt aan de begeleiding van de parttimers. Die moeten op hun beurt verhoudingsgewijs veel tijd investeren in vergaderingen en andere nevenactiviteiten.

(Bron: *Trouw*, 28 april 2009)

## Spijbelen neemt nog steeds toe

Het aantal spijbelaars is de laatste jaren toegenomen. Die conclusie trekt het Verwey-Jonker Instituut uit cijfers van het Ministerie van Onderwijs. In 2007 verzuimden 50.504 leerlingen minstens drie dagen achtereenvolgend zonder geldige reden.

Dat is 1,97 procent van alle leerlingen. In 2005 was dat nog 1,81 procent. Het Ministerie van Onderwijs probeert het schoolverzuim terug te dringen, omdat het vaak een voorbode van schooluitval is. De meeste gemeenten hebben evenwel nog steeds geen spijbelbeleid. Ook wordt het spijbelen lang niet altijd goed geregistreerd.

(Bron: *NOS Teletekst*, 22 april 2009)

# Wie legt de eerste steen?

**COEN GELINCK**

**In november 2007 schreef  
Lieke Meijs over de  
plannen van het toen pas  
opgerichte Landelijk Exper-  
tisecentrum Mens- en  
Maatschappijvakken.<sup>1</sup> Op  
14 april van dit jaar presen-  
teerde het Expertisecen-  
trum zijn resultaten tijdens  
een symposium.**

**Coen Gelinck was erbij en  
bericht over de resultaten.**

**Conclusie: er is heel wat  
gebeurd, maar ook nog veel  
te doen.**

Het Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken is een samenwerkingsverband van een aantal lerarenopleidingen. Het is opgericht om vakdidactische kennis voor de schoolvakken Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer te ontwikkelen, bij elkaar te brengen en te delen. Het centrum werd financieel ondersteund door het Ministerie van Onderwijs, maar aan deze tijdelijke subsidie is inmiddels een eind gekomen. Tijdens het symposium bleek dat Aardrijks-

kunde en Geschiedenis een doorstart in voorbereiding hebben, voor Maatschappijleer lijkt dat wat minder vanzelfsprekend.

## **Handboek vakdidactiek**

Op 14 april presenteerden de lerarenopleiders twee resultaten van het Expertisecentrum: het *Handboek vakdidactiek Maatschappijleer* en een aantal videocasussen over lessen Maatschappijleer. Hoewel het handboek nog niet af is zijn er al verschillende interessante hoofdstukken op de website van het Expertisecentrum te lezen ([www.expertisecentrum-mmv.nl](http://www.expertisecentrum-mmv.nl), kijk onder 'Maatschappijleer' bij publicaties). De hoofdstukken die op de website zijn gepubliceerd gaan over waarden, de beginsituatie van leerlingen, Maatschappijleer binnen verschillende schooltypen, de multiculturele samenleving, de verzorgingsstaat en werkvormen. Achter deze opsomming van onderwerpen gaat een aantal bijzonder lezenswaardige hoofdstukken schuil. Op de website staat weliswaar dat dit voorlopige versies voor gebruik in kleine kring zijn, maar trekt u zich daar niet teveel van aan; u heeft nu immers de kans om eindelijk eens iets over de didactiek van ons vak te lezen. Veel vakdidactische literatuur over Maatschappijleer is er niet verschenen, dus dit boek is een geweldige vooruitgang.

Als het auteursteam zijn tanden er in zet is er in 2010 een boek dat zal worden stukgelezen. Tot die tijd moet u de hoofdstukken nog maar even uitdraaien. Duidelijk is dat Aardrijkskunde en Geschiedenis een traditie hadden om op voort te bouwen, terwijl het handboek bij Maatschappijleer vanaf punt nul moest worden geschreven. Dat is waarschijnlijk *een* van de redenen waarom het nog niet af is. Zodra dat wel het geval is moet het boek niet alleen verplichte kost voor studenten aan lerarenopleidingen zijn, maar voor alle docenten Maatschappijleer.

## **Videocasussen en bronnenbank**

Van de videocasussen konden er op 14 april twee worden bekeken. Videocasussen zijn digitale filmfragmenten van maatschappijleerlessen waarin een vakspecifieke leeractiviteit centraal staat, inclusief bijpassende literatuur en opdrachten voor studenten aan de lerarenopleidingen. Elke casus is uit verschillende fragmenten van *een* les opgebouwd. Opvallend genoeg heeft men vooral studenten van lerarenopleidingen bereid gevonden een camera in hun lokaal toe

te laten – zouden de meer ervaren leraren bang zijn op hun vingers te worden gekeken? De bekeken fragmenten lieten vooral zien dat het moeilijk is om het leerdoel en de werkvorm op elkaar af te stemmen. Helaas zijn deze casussen alleen beschikbaar voor studenten in het hoger onderwijs, maar wellicht kunnen de lerarenopleidingen ze ook in nascholingen voor docenten gebruiken. Verder heeft het Expertisecentrum een bronnenbank voor vakdidactische literatuur opgezet (deze is wel voor iedereen via de website van het Expertisecentrum te bereiken). De bank bevat samenvattingen van vakdidactische artikelen, opdrachten en literatuur. Het is een mooie uitdaging om die in de toekomst verder aan te vullen. In elk geval is het nu al de moeite waard om er eens even in rond te neuzen.

---

***Het werk van het Expertisecentrum is nog niet af en voortzetting is van groot belang voor maatschappijleerdocenten.***

---

**Van een naar drie?**

Het Expertisecentrum heeft onderzoek naar vakkenintegratie gedaan. Dat heeft echter niet veel lerarenopleiders geënthousiasmeerd. De afzonderlijke vakken hebben zich binnen het Expertisecentrum vooral op hun eigen territorium gericht. Nu gaat men verder op die ingeslagen weg. De geografen en historici beschikken daarbij over bestaande structuren waarop ze kunnen terug vallen. Zij gaan verder in het Centrum voor Educatieve Geografie en het Instituut voor Geschiedenisdidactiek. Het is echter de vraag of er ook een instituut voor maatschappijleerdidactiek komt. Door het ontbreken van financiële middelen en een bestaande organisatie lijkt dit instituut niet van de grond te komen. Dat zou



Illustratie: Anneke Gast

zonde zijn. Het werk van het Expertisecentrum is nog niet af en voortzetting is van groot belang voor maatschappijleerdocenten.

Er moet dus nog een stap worden gezet om te voorkomen dat de bronnenbank verstoofd en er voor te zorgen dat onderzoek en nascholing binnen de maatschappijleerwereld worden opgepakt. Met een nieuw examenprogramma Maatschappijwetenschappen in het vooruitzicht is nascholing van docenten en vakdidactici een kerntaak voor een instituut voor maatschappijleerdidactiek. Bovendien is in de discussies rondom burgerschap onderzoek naar het effect van Maatschappijleer in het voortgezet onderwijs en het mbo een dringende noodzaak. Er moet dus een instituut voor maatschappijleerdidactiek komen. Het Expertisecentrum heeft eraan bijgedragen dat de lerarenopleiders nu regelmatig met elkaar overleggen. De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) heeft dat ook steeds gestimuleerd. In de vervolgfase zou een expertisecentrum voor Maatschappijleer meer kennis kunnen verzamelen en kunnen zorgen voor verspreiding van die kennis onder alle docenten Maatschappijleer. Wie legt de eerste steen van het Instituut voor Maatschappijleerdidactiek? ■

#### Noot

1. Lieke Meijs, 'Impuls voor Maatschappijleer', in *Maatschappij & Politiek*, jrg.38 (2007), nr.7, pp.19–20.

– Advertentie –

## Jongerenwebsite De Haagse Tribune



Hebben uw leerlingen vragen over politiek? Willen ze weten hoe Nederland wordt bestuurd of wanneer ze mogen stemmen? Op de jongerenwebsite van De Haagse Tribune vinden ze antwoorden op deze en vele andere vragen. Daarnaast staat op de website hoe ze zelf actief kunnen worden en wat er bij De Haagse Tribune te beleven valt. Verder kunnen leerlingen er meedoen aan een quiz, hun mening geven in een forum of het eerste Haagse Tribune-journaal bekijken.

***U en uw leerlingen vinden de jongerenwebsite op:  
<http://jongeren.dehaagsetribune.nl>***

# Conformisme en dissidentie

HANS VAN DER HEIJDE

Tijdens de Docentendag liet een vertegenwoordiger van het ROC Midden Nederland zien wat zijn onderwijscentrum aan de ontwikkeling van burgerschapscompetenties deed.<sup>1</sup> Ten behoeve van een omvattend programma had dat ROC een *missie* geformuleerd op basis van de *visie* op burgerschap: 'Mensen zijn consumenten in een markt en burgers in een samenleving'. Hans van Heijde denkt dat, als men dit al een visie kan noemen, die hooguit in nietszeggendheid uitblinkt.

Die nietszeggende visie neem ik het ROC Midden Nederland wel een beetje, maar niet erg kwalijk. Het conformeert zich met deze visie aan de nietszeggendheid die troef lijkt te zijn in onderwijsdiscussies over burgerschap en burgerschapsvorming. Die nietszeggendheid vloeit, denk ik, vooral voort uit een al dan niet bewuste angst voor een fundamenteel dilemma waarmee burgerschapseducatie wordt geconfronteerd. In dit artikel zal overigens niet langer het woord *burgerschapsvorming* worden gebruikt, maar *burgerschapseducatie*. Burgers hoeven namelijk niet te worden gevormd: iedereen die kans ziet 18 jaar te worden, wordt dat als vanzelf.

## Socialiseren

In een samenleving worden de leden verondersteld samen op te trekken.

Dat gaat alleen als zij zich er ook van bewust zijn leden van die samenleving



'Dissidente' Rosa Parks weigerde zich te conformeren aan overeengekomen regels.

te zijn – zich daarmee identificeren – en fundamentele waarden delen. Dat impliceert dat die identificatie en die waarden binnen die samenleving door de tijd heen aan volgende generaties via reproductieprocessen moeten worden doorgegeven; in onderwijsland meestal *socialisatieprocessen* genoemd. Onderwijs speelt daarbij vanzelfsprekend een zekere rol. In samenlevingen die door een autoritaire staat worden beheerst, kan daarbij – hier sterk gesimplificeerd gesteld – worden volstaan met het socialiseren van gehoorzaamheid en positief besef van continuïteit: de fundamentele waarden en de sociale verhoudingen die daaruit voortvloeien zijn en blijven zoals ze zijn en daarom behoort men dat te aanvaarden. Autoritaire staten kennen echter geen burgers: het gros van de leden van de samenleving is onderdaan.

## Burgerrechten

In samenlevingen met een democratisch staatsbestel zijn de volwassen

leden wel burgers. Zij hebben burgerrechten die het mogelijk maken zich actief met het staatsbestuur te bemoeien. Weliswaar is gehoorzaamheid aan democratisch overeengekomen regels en besluiten vereist, maar die regels en besluiten zijn vatbaar voor verandering, namelijk – nogmaals sterk gesimplificeerd gesteld – als een meerderheid dat wil. Minderheden en individuen moeten publiekelijk voor verandering kunnen pleiten en aan de vorming van meerderheden die dat kunnen bewerkstelligen kunnen bouwen.

Die burgerrechten impliceren ook verantwoordelijkheden (plichten). Zo impliceert het recht op vrijheid van meningsuiting ook de verantwoordelijkheid voor het kunnen genieten van dat recht door anderen met meningen die men zelf ten stelligste afwijst.

### Dilemma

Hier worden de contouren van het dilemma zichtbaar. Enerzijds moet burgerschapseducatie zijn gericht op het aanleren van nieuwe generaties dat zij hun burgerbestaan behoren te leiden op basis van min of meer expliciet overeengekomen regels en beginselen; zelfs als dat betekent dat zij daarvoor persoonlijke offers moeten brengen. Anderzijds moet burgerschapseducatie zich richten op het aanbrengen van vermogens om bestaande regels en beginselen kritisch tegemoet te treden, in twijfel te trekken en naar verandering te streven; of op zijn minst om naar anderen die dat willen te kunnen luisteren, hen te begrijpen, zich een oordeel te kunnen vormen en op basis van dat oordeel – direct of indirect via vertegenwoordigers – aan besluitvorming deel te nemen.

Kortom, burgerschapseducatie ziet

zich geconfronteerd met het dilemma te streven naar conformering aan bestaande regels en beginselen (aanvaarding) en naar het aanbrengen van vermogens om anders (kritisch, afwijzend, strevend naar verandering) over die bestaande regels en beginselen te kunnen denken. Met andere woorden: streven naar *hetzelfde denken* enerzijds en naar *verschillend denken* anderzijds.

### Conformist en dissident

Burgerschapseducatie die zich rekening houdt met dit dilemma geeft, verlangt van leerlingen dus tegelijkertijd conformist en dissident te worden.

Dat is moeilijk. Maatschappijleerveteranen zeggen wel eens dat onderwijs in het algemeen en Maatschappijleer in het bijzonder tot taak hebben van leerlingen kritische, mondige burgers te maken. Daarin ligt een zekere voorkeur voor het dissidente denken besloten: een voorkeur die door de worteling in de jaren zestig van Maatschappijleer kan worden verklaard. Radicale aanhangers van dit standpunt stelden dat het traditionele onderwijs teveel conformismedrang vertoonde, omdat het de bestaande waarden en normen en de daarop gebaseerde maatschappelijke verhoudingen bevestigde, en zich daarmee aan indoctrinatie schuldig maakte. De huidige aandacht voor burgerschapseducatie lijkt eerder uit een voorkeur voor conformering voort te vloeien. In de actuele onderwijspraktijk vertaalt zich dat helaas nogal eens naar een *fatsoen-moet-je-doen-benadering*. Op zichzelf genomen is met het leren van fatsoen natuurlijk niets mis, maar op zijn best is dat hoogstens een facet van burgerschapseducatie.

### Voorwaarden

Democratie berust op de waarden van vrijheid en gelijkheid. De eerste is niet onbeperkt en de tweede niet absoluut. Uitbreiding van de vrijheid kan tot meer ongelijkheid leiden, streven naar minder ongelijkheid tot inperking van vrijheden. In het permanente debat over vrijheid en gelijkheid en hun onderlinge verhouding geldt de waarde van rechtvaardigheid als toetssteen, maar ook over wat rechtvaardig en gerechtvaardigd is verschillen de meningen. Aan die permanente debatten en meningsverschillen ontleent democratie haar dynamiek. In de noodzakelijke voorwaarden voor open debat (op elk niveau en open voor iedereen, zij het dat de meesten eerder en vaker toehoorder zullen zijn dan woordvoerder) en de aanvaarding van die dynamiek, ligt de sleutel voor burgerschapseducatie die zich rekening houdt met het dilemma tussen conformering en stimulering van dissidentie.

Wat zijn die voorwaarden? Aan de conformerende kant zijn dat bereidheid tot deelname aan het debat en tot luisteren (ook naar andersdenkenden), bereidheid tot aanvaarding van regels en besluiten die op democratische wijze tot stand zijn gekomen en voldoende kennis hebben van de inrichting en het functioneren van bestaande democratische instituties. Aan de *dissiderende* kant betreft het de bereidheid tot kritische meningsvorming en de wil om veranderingsgericht in het debat en aan democratische besluitvorming te participeren. ■

### Noot

1. Hans van der Heijde, 'Parachutespringen en burgerschapscompetenties', in *Maatschappij en Politiek*, jrg.40 (2009), nr.2, pp.12–13.



Terugkeer van het paternalisme in het onderwijs

# Rust, reinheid en regelmaat

HESSEL NIEUWELINK

Lang stond het onderwijs in het teken van vraaggestuurd leren. Centraal stond hetgeen de leerling wilde leren. De docent was ook op moreel gebied niet langer een gezaghebbende bron. Als al over waarden werd gesproken dan werden docenten geacht zich neutraal op te stellen en de leerlingen verschillende keuzemogelijkheden voor te leggen. Dit is aan het veranderen, maar welke kant op en hoe worden de burgerschapscompetenties daarbij betrokken?

Eind april debatteerde de Tweede Kamer met minister van Binnenlandse Zaken Guusje ter Horst over 'de bejegening van publieke ambtsdragers'. De coalitiepartners pleitten ervoor dat jongeren 'beter zouden worden opgevoed'. In *De Telegraaf* stelden de woordvoerders van de regeringspartijen dat kinderen zich 'normaal' moeten gedragen en docenten weer met 'u' moeten aanspreken. PvdA-Kamerlid Attje Kuiken meende: 'We hebben veel te veel prinsjes en prinsesjes die het woord *nee* niet accepteren en een kort lontje hebben. Daar moeten we in de opvoeding en het onderwijs mee aan de slag. Het is heel lang "ikke, ikke, ikke, en de rest kan stikken" geweest. Dat is ook meegegeven in de opvoeding, waarbij het om maximale zelfontplooiing ging.

---

***'We hebben veel te veel prinsjes en prinsesjes die het woord nee niet accepteren en een kort lontje hebben.'***

---

Dat is in de dagelijkse omgang door-geslagen'. Haar confessionele collega's waren het eens met deze typering van jongeren als hedonistische *burgers-in-de-dop*. Ook onder *Telegraaf*-lezers is er steun voor dergelijke ideeën. Uit een peiling van *telegraaf.nl* bleek dat een ruime meerderheid voor meer sturing in het onderwijs is omdat 'jongeren (veel) te vrij zijn opgevoed'.

## Communitaristisch betoog

De uitspraak van Kuiken is opmerkelijk omdat haar partij tot voor kort rondom morele en pedagogische vraagstukken een liberale positie innam. Deze partij is nu blijkbaar in de ban van het communitaristische betoog waarin autoriteit, respect, gemeenschap en deugden centrale plaatsen innemen. Het onderwijs moet niet langer keuzevrijheid en zelfontplooiing voorop stellen, maar *onmaatschappelijk gedrag* en overtredingen van gemeenschappelijke normen proberen te voorkomen. Dat wijst op de terugkeer van het idee dat docenten het toch beter weten en dus een taak in de morele opvoeding van leerlingen hebben. Of het verwijt aan dit kabinet van betutteling terecht is, laat ik in het midden, maar duidelijk is dat paternalisme weer mag terugkeren in het onderwijs en dat het weer tijd lijkt voor *rust, reinheid en regelmaat*.

## Keuzevrijheid niet meer als dogma

Dat er in het publieke debat weer meer aandacht is voor het idee is dat het onderwijs leerlingen niet alleen in staat moet stellen zich te ontplooiën maar hen ook moreel moet vormen, is een interessante ontwikkeling. Hoogleraar Actief Burgerschap Evelien Tonkens (Universiteit van Amsterdam) constateert dat dit in meer maatschappelijke domeinen aan de gang is. Zo is het in de zorg niet langer een taboe om aan cliënten zaken voor te schrijven. Voorheen was het gebruikelijk alleen iets aan te bieden als iemand daar om vroeg. Stelde een professional zelf iets voor dan moraliseerde hij en beperkte hij de keuzevrijheid van cliënten. Deze trend is dus kerende. Tonkens bekritiseert het idee dat

keuzevrijheid en non-paternalisme de grootste waarden in de publieke sfeer zijn. Zij is van mening dat er lang niet altijd sprake van keuzevrijheid is. Dat zou immers impliceren dat mensen de korte- en langetermijngevolgen van hun keuzen overzien en alle relevante alternatieven kennen.

---

***Leerlingen moeten er, zonodig met dwang, toe worden gezet zich aan door de elite bepaalde codes te houden.***

---

#### **Dialogisch moraliseren**

Zowel die Tweede Kamerleden als Tonkens pleiten dus voor meer moralisering in de publieke sector. De hoogleraar heeft daar echter een andere voorstelling van. Zij onderscheidt twee invullingen. De *jarenvijftig-invulling* – die lijkt aan te sluiten bij wat de volksvertegenwoordigers formuleren – noemt zij *hiërarchisch moraliseren*, omschreven als ‘het van bovenaf verordonneren en eventueel opleggen van een visie op het goede leven’. Hetgeen als onmaatschappelijk gedrag wordt gezien, is bepaald door de elite. Aan daarop gebaseerde codes dient iedereen zich te houden. Leerlingen moeten er, zonodig met dwang, toe worden gezet zich aan die codes te houden. Daartegenover plaatst Tonkens *dialogisch moraliseren*. In de publieke dialoog wordt door professionals en burgers gesproken over visies op het goede leven en de wijze waarop bijvoorbeeld de zorg en het onder-

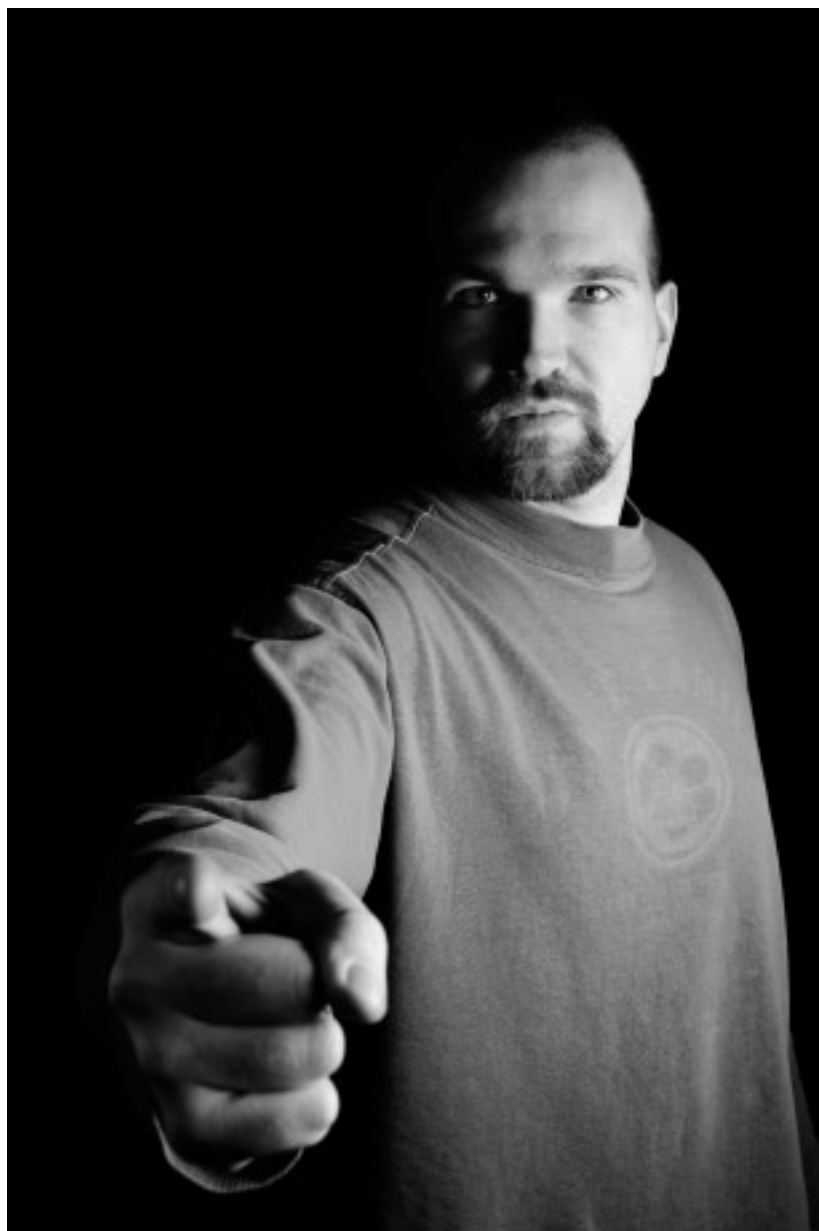


Foto: everystockphoto.com

wijs praktisch vormgeven aan (gedeelde) waarden en normen. Daarbij is het volgens haar ook niet zo dat er voor ofwel keuzevrijheid ofwel dwang moet worden gekozen. Daar tussenin zit een groot grijs gebied waar docenten en zorgverleners zich met leerlingen en cliënten bemoeien op grond van een, via dialoog tot stand gekomen, visie op het goede leven.

#### **Dunne opvatting van het goede leven**

Bij deze dialoog is het volgens Tonkens niet zo dat alle uitkomsten even goed zijn: die dialoog heeft geen open einde. Sommige keuzen en waarden zijn beter dan andere. Zo is – vanuit gezondheidsperspectief – een dagelijkse maaltijd bij McDonalds minder wenselijk dan het eten van volkoren boterhammen met kaas. Zo ook is participeren binnen het publieke domein ten behoeve van gemeenschappelijke

belangen wenselijker dan uitsluitend in het economische domein het eigenbelang nastreven. Socioloog Dick Pels meent dat er sprake moet zijn van een dunne opvatting van het goede leven. Er moet veel ruimte zijn voor de formulering van een eigen visie, zolang die maar aan een aantal voorwaarden voldoet. Binnen dit dialogisch moralisme behoren vrijzinnig individualisme (non-dogmatisch en non-conformistisch), denkvrijheid en het vermogen tot het relativiseren van waarheidsaanspraken centraal te staan. De overheid moet bijdragen tot het kunnen voldoen aan die voorwaarden.

### Visie op burgerschapsvorming

Duidelijk wordt dat non-paternalisme vanuit verschillende perspectieven ter discussie wordt gesteld. Docenten mogen weer een visie op het goede leven hebben en hun handelen daarop baseren. Welke invulling dat kan krijgen kan sterk verschillen. Communitaristen als Ad Verbrugge kunnen zich eerder vinden in het hiërarchische moralisme en vrijzinnig-liberalen meer in

de opvattingen van Tonkens en Pels. Het is aan scholen om hier iets mee te doen. Nu de aandacht voor burgerschap in het onderwijs groeiende is, is het belangrijk die te koppelen aan ideeën over een publieke moraal en de (on)wenselijkheid van moralisme. Dat gebeurt nog niet, hetgeen blijkt uit het gebrek aan discussies over de rol van *Mens en Maatschappij* in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en de burgerschapscompetenties in het mbo (zie kadertekst en het artikel van Hans van der Heijde op pagina 7). Het wordt, met andere woorden, echt tijd om te praten over de wijze waarop wij het burgerschaps-onderwijs willen vormgeven en antwoord te geven op de vragen: om welke reden besteden wij daar aandacht aan, welke doelstellingen gelden voor deze lessen, welke inhoud zijn daarbij belangrijk en welke werkvormen zijn daarbij het beste bruikbaar? ■

Wilt u reageren op dit artikel? Mail naar: [h.nieuwelink@maatschappijenpolitiek.nl](mailto:h.nieuwelink@maatschappijenpolitiek.nl).

## Wangedrag, paternalisme en burgerschapscompetenties?

Eind april – op dezelfde dag als het debat met minister van Binnenlandse Zaken Guusje ter Horst – werd door de Tweede Kamer besloten het competentiegerichte onderwijs in het mbo definitief in te voeren en daarmee de burgerschapscompetenties de plaats in te laten nemen van de culturele en maatschappelijke kwalificatie. De relatie met het debat over normverval bij jongeren werd door de Tweede Kamerleden niet gezien! Dat onderwijs rondom de burgerschapscompetenties van invloed op gedragingen van jongeren kan zijn, zou een belangrijk onderdeel van een dergelijk debat moeten zijn, net als de reden waarom aandacht aan burgerschap moet worden besteed. In het huidige brondocument ligt sterk de nadruk op de inwinning van informatie, de analyse daarvan en een daaruit voortvloeiende keuze. Dat lijkt toch vooral gericht te zijn op individuele zelfontplooiing en biedt zelfs ruimte voor het ‘ikke, ikke, ikke’ van Attje Kuiken. Dat deze zaken geheel los van elkaar worden besproken is erg jammer en lijkt symptomatisch voor het gebrek aan inhoudelijke aandacht in beleid gericht op burgerschapsonderwijs.

### Literatuur

E. Tonkens, *Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerking en professionaliteit in de publieke sector*, Van Gennep, Amsterdam, 2008.

E. Tonkens, Justus Uitermark en Marcel Ham, *Handboek moraliseren. Burgerschap en ongedeelde moraal*, Van Gennep, Amsterdam, 2006. De inleiding van Evelien Tonkens is gratis digitaal beschikbaar via [www.handboekmoraliseren.nl](http://www.handboekmoraliseren.nl).

Dick Pels, *Opium van het volk. Over religie en politiek in seculier Nederland*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2008.

*Rekening houden met verschillen leerlingen is zware opgave*

# Onderwijs op maat

**LIEKE MEIJS**

**In de dertig jaar dat Lieke Meijs zich met onderwijs bezighoudt steken bepaalde kwesties steeds weer de kop op. Zo ook de verschillen tussen leerlingen. Hoe kan daar rekening mee worden gehouden en hoe kan worden voorkomen dat de docent van dertig leerlingen tijdens hetzelfde lesuur hetzelfde vraagt? Even werd gedacht dat het Studiehuis de oplossing en de ruimte voor differentiatie bood. Volgens de deelnemers aan de Docentendag-workshop van Meijs lukt differentiëren evenwel nog steeds niet. Hooguit mag een leerling die zijn werk heeft afgerond aan een ander vak beginnen.**

Hoewel ook dertig jaar geleden het onderwijs al probeerde beter op de individualiteit van de leerling aan te sluiten, is de behoefte aan onderwijs op maat de laatste decennia toegenomen. De toegenomen welvaart, het mondiger worden van de burgers en de individualisering heeft in de westerse samenlevingen geleid tot onderwijs waarin jongeren zich kritischer opstellen en ruimte voor een eigen schoolloopbaan vragen. Leerlingen met sportieve of kunstzinnige talenten verwachten onderwijs dat zich flexibel naar hun agendamogelijkheden voegt en gaan op zoek naar scholen die zich op dit gebied profileren. Leerlingen die door hun ouders tweetalig zijn opgevoed verwachten aangepast talenonderwijs. Leerlingen

die van havo, vmbo-t of een ander onderwijstype komen willen vrijstelling ter voorkoming van onnodige herhalingen in hun vaklessen. Leerlingen met achterstanden willen bijspijkermogelijkheden, extra uitleg en hulp op maat.

## **Differentiëren**

Door de democratisering en de inspraakvergroting van ouders en leerlingen is een overlegstructuur ontstaan. Hierin eisen ouders dat het onderwijs meer rekening houdt met de bijzonderheden van hun kind. De tijd dat de docent wel wist wat goed voor de zoon of dochter was, en ouders zich daarin schikten, behoort definitief tot het verleden. Kennis ontwikkelt zich in een hoog

tempo en vraagt steeds aanpassingen. De huidige kennissamenleving vraagt derhalve van mensen een leven lang leren. Het onderwijs zal dan efficiënt moeten zijn. Het kan onmogelijk hetzelfde van leerlingen vragen. Leerlingen komen niet op hetzelfde instapniveau binnen. Zij hebben vele mogelijkheden om al elders competenties te verwerven. Hiermee zal het onderwijs rekening moeten houden. Het is geen doen om lesuur na lesuur in klassen van dertig leerlingen te differentiëren. In deze stelling konden veel docenten zich vinden. Differentiëren is een mooi ideaal, maar hoe doet men dat?

## **Tempo**

Iedere docent weet dat de ene leerling sneller klaar is dan de ander. Daaruit voortvloeiend zijn er veel trucjes gevonden, variërend van 'ga jij maar vast het huiswerk maken' tot 'werk maar aan een ander vak'. Het uiteindelijke doel is dat de leerlingen op hetzelfde moment toe zijn aan een toets en gezamenlijk aan het nieuwe hoofdstuk kunnen beginnen. Dit 'differentiëren naar tempo' wil iedere docent, ook omdat deze verschillen in elke les direct zichtbaar zijn. Het verder doorwerken heeft voor leerlingen alleen maar zin als het voordelen oplevert. Het maken van extra ster-opgaven kan als straf worden ervaren omdat andere leerlingen dat niet hoeven, en door klasgenoten als *streber* te worden uitgejouwd is ook niet aantrekkelijk. Om differentiatie naar tempo succesvol te maken, moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Op de eerste plaats moet door docenten en leerlingen worden erkend dat de ene leerling zich zaken sneller eigen maakt dan de ander.



Sommige leerlingen kunnen in de helft van de tijd het maatschappijleerprogramma afronden en hebben er in feite recht op eerder examen te doen – en zo een half jaar te winnen. Dat is aantrekkelijk voor hen. ICT vergroot de mogelijkheden om leerlingen op een zelf gekozen moment films te laten bekijken, proeftoetsen te laten nakijken of opdrachten te maken en deze ter correctie per mail naar de docent te sturen.

### Zelfstandigheid

Naast het verschil in tempo is er nog een ander onderscheid te maken: de mate van zelfstandigheid, interesse, leerstijl en prestatieniveau. Van het differentiëren in zelfstandigheid werd in het Studiehuis veel verwacht.<sup>1</sup> Leerlingen zouden in de twee of drie jaar in de bovenbouw immers langzaam naar steeds grotere zelfstandigheid toewerken – ieder in zijn eigen versnelling. De dichtgetimmerde studiewijzers gooiden roet in het eten: het zijn keurslijven die juist geen ruimte bieden. De zelfwerkuren maken geen onderscheid tussen leerlingen die wel zelfstandig kunnen

werken en leerlingen met een voorkeur voor een klassikale les.

De mogelijkheid waarbij leerlingen zelf tussen een klassikale les, een uur zelfstandig werken of een uur met een samenwerkingsopdracht kunnen kiezen biedt veel perspectieven. (Ja, het is waar dat in mijn vwo-5-klas juist die leerlingen naar de studieruimte vertrokken die naar mijn idee extra uitleg konden gebruiken. Bij tegenvallende resultaten zullen zij zich wel of niet bedenken; daar leren ze dan ook weer van.)

### Met of zonder handleiding

Docenten die leerlingen van Maatschappijleer 1 en 2 en van Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen bij elkaar hebben, zitten kunnen niet anders dan differentiëren. Deze twee groepen leerlingen verschillen in interesse en zeker ook in prestatieniveau voor Maatschappijleer. De opsplitsing van deze twee groepen biedt de ruimte om twee programma's naast elkaar te draaien, met een sterkere verdieping voor de leerlingen met het keuzevak en een extra koppeling van de stof van beide

vakken aan elkaar. Als leerlingen vaak vragen waarom zij Maatschappijleer nog moeten volgen als ze het keuzevak al hebben, is het duidelijk dat er onvoldoende onderwijs op maat is gegeven.

Een andere moeilijke opgave betreft het rekening houden met verschillen in leerstijlen. De ene persoon leest voor het uitpakken van een nieuw apparaat eerst de handleiding door, de ander installeert eerst, probeert uit hoe het werkt, om pas als uiterste redmiddel nog eens een blik in de handleiding te werpen. Bij leerlingen is het net zo: de ene leerling heeft behoefte aan een stapsgewijze aanpak met veel structuur, de ander vliegt eerst naar het eindresultaat en maakt dan weer stappen terug. Mijn aanpak om leerlingen zichzelf te laten scoren op leerstijl (ILS-vragenlijst Vermunt) leidde er niet toe dat ik lessen op leerstijlmaat kon geven. Wel gaf het mij het inzicht dat mijn doceeraanpak is ingegeven door mijn eigen leerstijl en daarin variëren biedt al enige differentiatie.

Een klassenassistent voor iedere docent zou de differentiatiemogelijkheden evenwel vergroten. ■

### Noot

1. Op de website van Stichting Leerplanontwikkeling ([www.slo.nl](http://www.slo.nl)) is bij het vak Maatschappijleer voor de Tweede Fase lesmateriaal te downloaden waarin sprake is van 'meer of minder docentgestuurd'. Het is geschikt voor leerlingen die meer of die minder zelfstandig kunnen werken.

Op de website [www.maatschappijleerwerkstuk.nl](http://www.maatschappijleerwerkstuk.nl) zijn de opdrachten bij de thema's gecodeerd naar meer of mindere sturing. Leerlingen kunnen zelf uitproberen op welke niveau zij tot de goede antwoorden komen.

Activiteiten leiden tot zelfstandige beslissingen

# De nieuwe kleren van de keizer

ANIQUE TER WELLE

Eerder in deze *Maatschappij & Politiek* ging Lieke Meijs nader in op de verschillen tussen leerlingen. Anique ter Welle ervaart deze verschillen ook als zij de 'leerlingen van maandag' met de pupillen uit haar andere klassen vergelijkt. Door de eerste groep leerlingen activiteiten te laten organiseren hoopt Ter Welle deze jongeren tot het maken van eigen keuzen aan te zetten.

In *Maatschappij & Politiek* van november 2007 besteedde ik aandacht aan het project *Edutainment*, waarmee ik me elke maandag samen met een collega bezighoud.<sup>1</sup> Het project heeft als doelstelling om potentiële *drop-outs* uit het middelbaar onderwijs een succeservaring te laten beleven. Op die manier wordt het zelfvertrouwen van de jongeren gestimuleerd. De succeservaring moet komen uit het samen organiseren van een activiteit, liefst gekoppeld aan een goed doel. De Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) van de gemeente Amsterdam stelt hiervoor geld beschikbaar.

## Groepsdruk

In dit artikel komt het onderwerp wederom aan de orde omdat ik tot mijn verbazing heb ontdekt dat *Edutainment* voor een belangrijk deel eigenlijk hetzelfde is als wat ik de andere dagen van mijn werkweek doe: Maatschappijleer en Maatschappijwe-

tenschappen geven aan havo- en vwo-leerlingen. Natuurlijk speelt het opdoen van feitenkennis over de samenleving en het herkennen van processen die zich daarin afspelen, niet of nauwelijks een rol op de maandagen. Het leren om zelfstandig eigen

standpunten te ontwikkelen, te verwoorden en op basis daarvan te handelen kent echter veel parallellen. Het sprookje van de nieuwe kleren van de keizer – dat ik in elke havo- en vwo-klas voorlees – is waarover het uiteindelijk op beide plekken gaat. De jongeren van de maandag hebben nog veel meer moeite om hun eigen keuzen te maken en laten zich heel sterk door groepsdruk leiden. Groepsdruk is vaak negatief. Om het scherp te verwoorden zet een leerling zich niet in voor de school en is hij brutaal tegen docenten en onaardig tegen medeleerlingen.

Getracht wordt die negatieve, soms ronduit lamledige sfeer te doorbreken. Omstandig worden jongeren die een kleine taak op zich hebben genomen geprezen en wordt geprobeerd hen te laten zien dat het leuk is om zich ergens voor in te zetten en het een kick geeft als iets slaagt. Dat gaat niet vanzelf. De leerlingen van de maandag zijn dat jammer genoeg van huis uit vaak niet gewend. Ze zitten dagelijks in een moeilijke, veelal negatieve omgeving. Ook wordt er vanuit



de groep lang niet altijd positief gereageerd op die jongeren die een actieve bijdrage aan het project leveren ... en dat is nog voorzichtig uitgedrukt.

### Activiteit

De activiteit bestaat uit twee delen, voortgekomen uit de ideeën van de jongeren zelf. Er wordt een middag georganiseerd voor leerlingen uit groep zes van een basisschool in de buurt. De leerlingen zullen atletiekspelletjes begeleiden en samen met de basisschoolleerlingen pannenkoeken bakken. De snelste atleet en de bakker van de mooiste pannenkoek krijgen een prijs. Ook wordt er een avond een benefietfeest voor jongeren in Amsterdam georganiseerd, met een dj, rappers, zelfgemaakte hapjes en fruitcocktails. De opbrengst van het feest gaat naar een stichting die zich inzet voor kinderen met een handicap in Kenia.

Het organiseren van de activiteit verloopt met vallen en opstaan. De rol van de docent is die van coach. De leerlingen moeten zo veel mogelijk zelf bedenken en uitvoeren. Soms is er weinig enthousiasme, soms loopt het (bijna) als een trein. Natuurlijk geven we niet op; we willen geen mislukte ervaring aan het toch al uitgebreide lijstje van deze leerlingen toevoegen. Wat ik vooral hoop is dat deze jongeren aan het eind van dit project inzien hoe belangrijk het is hun eigen koers te varen en daar ronduit voor uit te komen, net als de leerlingen in mijn andere klassen aan het eind van het schooljaar. ■

### Noot

1. Anique ter Welle, 'Dromen, lasergamen en wokken', in *Maatschappij & Politiek*, jrg.39 (2008), nr.7, pp.18–19.

(Foto: Koen van Rossum)



## Kleinzoons van de Crisis

Panisch ben ik voor armoe, voor schulden maken, voor maatschappelijke ondergang. Ik word daar niet voor behandeld, omdat het adequaat gedrag

schijnt te zijn voor iemand met mijn achtergrond.

Mijn overgrootvader ondertekende zijn huwelijksakte nog met een kruisje. Hij werkte in het Utrechtse veen. Mijn grootvader trok voor los werk op en af langs de Oude Rijn. Op verscheidene plaatsen aan die rivier streek hij neer. Harmelen, Zoeterwoude, Woerden, Zwammerdam, Bodegraven, langs de zavelstrook waarop de Romeinen hun Limes bouwden. Alleen over de smalle heerweg die hun forten daar verbond konden zij met droge voeten dit zompige veen- en getijdengebied bereizen. Mijn opa is van ver na de Romeinen, maar ook hij heeft er uiteindelijk niets bereikt.

Pas toen hij als weduwnaar met zijn enige zoon een bedrijfje opzette om boerenpakken te maken, leek het ergste leed geleden. Maar ook die zoon – mijn vader dus – heeft levenslang aan zijn vingertoppen boven de afgrond gehangen. Net als het weer even goed ging bezwangerde hij, op aandringen van de geestelijkheid, zijn vrouw. Dertien maal, zonder onderbreking door depressie of oorlog en als *zelfstandige* geen cent kinderbijslag, al stemde hij trouw KVP.

Tijdens de wederopbouwjaren zat iedereen in het dorp in hetzelfde schuitje, dus viel zijn *nette armoe* niet in het oog. Zijn toestand kwam pas aan het licht toen ik ter verkrijging van een studiebeurs zijn inkomen moest opgeven: ik bleek met die schamele beurs (3.850 gulden per jaar) meer te gaan verdienen dan hij!

Zelf ben ik van de demografische bult die al een halve eeuw de dienst uitmaakt en alle voordelen van de welvaart naar zich toetroekt, maar echt ervan genieten sta ik mezelf niet toe. Het blijft tobben. Heb ik het wel verdiend en is het niet zo weer geronnen? Mijn kinderen moeten al harder sappelen dan ik ooit, en in wat voor economie komen de twee kleinzoons terecht? Blijft van de zes hier besproken generaties de mijne de enige zonder echte zorgen?

Gelukkig zijn de successierechten onlangs verlaagd.

*Grom*



*Lessuggestie inzake invloed en macht van de media*

# It's not easy being green

**RADBOUD BURGSM**

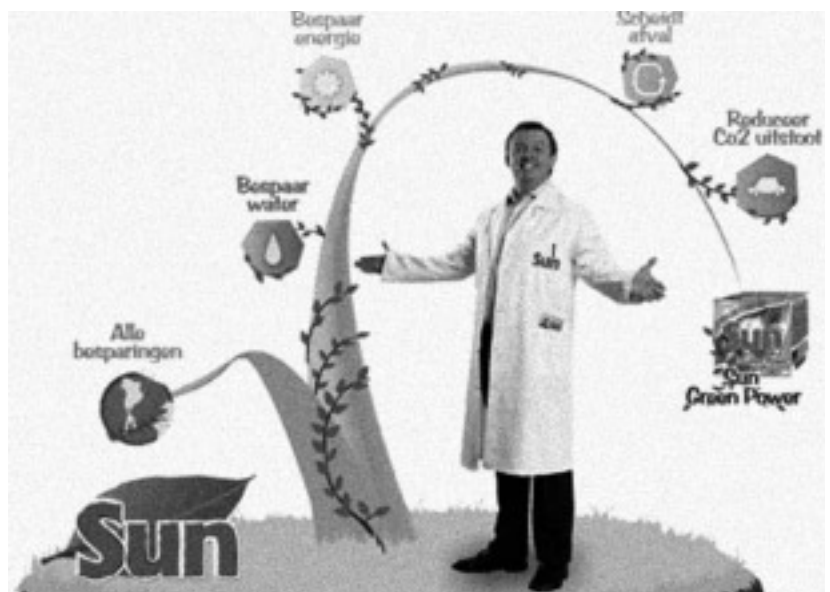
**Goed voor het milieu, duurzaam, CO<sup>2</sup>-neutraal, kortom alles is groen of lijkt groen te worden; maar hoe groen is groen? Nadat de wereld van de computer van 2D naar 3D evolueerde, kon plotseling de shampoo van Radboud Burgsma ook 3D aan zijn leven toevoegen, scheert hij zich met digitale precisie en is sinds kort zijn vaatwasserblokje CO<sup>2</sup>-verlaagd. Vooral dat laatste verbaasde Burgsma: komt er CO<sup>2</sup> uit een blokje voor een afwasmachine? Het klonk groen en moet dus goed zijn, maar hem is het net iets te goed en te groen.**

Soms is het jammer dat het bevoegd gezag eindtermen en kerndoelen verandert. In de herziene eindtermen voor Maatschappijleer voor havo en vwo is het door menig docent en leerling zeer gewaardeerde thema Massamedia gecompriemd tot een klein subdomein C met welgeteld vijf leerdoelen. Gelukkig is de eindterm over-eind gebleven die voorschrijft dat de leerling invloed en macht van de media aan de hand van cultuuroverdracht, beeldvorming en beïnvloedingstheorieën kan analyseren. Dit was namelijk het hart van mijn praktische opdracht bij het thema. De hier beschreven les is, in enigszins aangepaste vorm, ook geschikt voor het vmbo.

## Ter leering ende vermaeck

In een meestal hilarische, maar toch serieuze les krijgen de leerlingen

diverse reclamefilmmpjes te zien. Het hilarische schuilt in de grappige filmmpjes – die de leerlingen overigens allemaal blijken te kennen – maar ook serieuze reclames worden vanzelf hilarisch zodra de leerling in de *qui-vive*-stand wordt gezet en de trucs van de reclamemakers doorziet. Uiteraard heb ik zelf enkele prachtige voorbeelden van de *Tel Sell*-reclamefilmmpjes stand-by staan (lang leve internet en het digibord). Het is opmerkelijk dat de gemiddelde Nederlander deze bekende middag- en nachtclames behoorlijk irritant en ronduit infantiel vindt, maar dat *Tel Sell* toch op een kijkerspubliek van bijna anderhalf miljoen mensen kan rekenen. Na het *vermaeck* van het kijken is het tijd voor de *leering*. In de eerste ronde wordt de leerlingen gevraagd wat er nu eigenlijk was te zien en wat daarvan de bedoeling was. De antwoorden worden kort op het bord geïnventariseerd. In de tweede ronde wordt iets dieper op een reclamefilmpje ingegaan: op welke wijze wordt de kijker beïnvloed? Bij deze tweede vraag heeft de leerling hulp nodig. Aan de hand van zes korte beschrijvingen van fasen in een reclame, bekijkt de leerling de





filmpjes opnieuw en hij gaat op zoek naar de gebruikte trucs. Als basis voor de beschrijvingen is gebruikgemaakt van het profiel 'Reclame' op de website [www.nrc.nl](http://www.nrc.nl).<sup>1</sup> Met de simpele vraag in hoeverre de beschrijvingen hiernaast van toepassing op de getoonde reclame van toepassing zijn, gaan de leerlingen ijverig aan de slag.

### Bewustwording

Zoals aangegeven is dit echt een les ter lering en vermaak. Beïnvloeding door reclame is een subtiel proces waarover door marketeers en psychologen heel goed is nagedacht. Geurzulen, het ontbreken van klokken in winkels, de plaats in de schappen, kleurgebruik: de trucs zijn bij iedereen bekend. Reclamemakers zijn experts op het gebied van herkenbare en krachtige verhalen bij producten en weten hoe ze die in de markt moeten zetten. Een goede reclamemaker zorgt dat zijn boodschap wordt geloofd. Een goede docent Maatschappijleer zorgt dat het verhaal bij een product door leerlingen altijd in twijfel wordt getrokken en zij zich bewust worden van het mechanisme van beïnvloeding. Dan komen leerlingen erachter dat wat als groen wordt gepresenteerd soms kleurloos is. *It's not easy being green.* ■

### Noot

1. [www.nrc.nl/redactie/W2/Lab/Profiel/Reclame](http://www.nrc.nl/redactie/W2/Lab/Profiel/Reclame)

*J. Woltman Elpers schreef een prachtige dissertatie over de analyse van reclames: Consumers' moment-to-moment processing of television commercials. De samenvatting van de dissertatie is te vinden op: <http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/eco/2003/j.l.c.m.woltman.elpers/samenvat.pdf>.*

## Beschrijvingen reclame

### Associatie

Het product wordt met iets anders in verband gebracht, zoals een bepaalde sfeer of gevoel. Vooral producten en diensten waarover weinig valt te vertellen of die zich nauwelijks van concurrenten onderscheiden, lenen zich goed voor deze benadering. Te denken valt aan een koffiereclame die zich geheel in de sfeer van een zomeravond in Brazilië afspeelt.

### Resultaattactiek

De reclame laat zien wat het resultaat van het gebruik van het product is. Meestal vertelt een (al of niet bekende) persoon hoe goed het product voor hem heeft gewerkt. Dit heet een *testimonial*. Soms wordt een indirect resultaat getoond. De kijker ziet dan bijvoorbeeld hoeveel populairder een jongen is geworden sinds hij product X tegen jeugdpuistjes heeft gebruikt.

### Uitleggen

Deze benadering is het meest geschikt voor industriële reclame en producten waarbij de kracht van het product in de technische werking ervan zit. De doelgroep, zoals doe-het-zelvers, zit bij dit soort producten niet te wachten op sfeerbeelden, maar wil concrete, technische informatie.

### Vergelijking

Het product wordt met iets anders vergeleken en komt gunstig uit de bus. Vaak gebeurt dit bij wasmiddelenreclames. Ook de bekende voor-en-na-advertenties van afslankmiddelen maken gebruik van de vergelijkingstactiek. De adverteerder wil dan *bewijzen* dat zijn product werkt.

### Teaser

De adverteerder laat de kijker enige tijd naar de reclame raden. Die is vaak opvallend vormgegeven of bevat een mysterieuze korte tekst, zoals: 'nog twee dagen en dan...?'. Doel is de uiting *het gesprek van de dag* te maken zodat de uiteindelijke onthulling veel aandacht krijgt. Een *teaser* wordt vaak

gebruikt bij nieuwe namen, nieuwe producten en nieuwe auto's, maar kan ook over een nieuwe winkel of een spectaculaire cadeauactie gaan.

### Promotie

Door een korting of een cadeau te geven, wordt de consument verleid het product te proberen. Een biermerk dat besluit glazen of voetbaltoeters weg te geven, trekt een nieuwe groep kopers, maar belooft tevens de vaste gebruikers voor hun trouw. Meestal is het bedrijf echter uit op een snelle, (vaak) kortstondige stijging van de verkoopcijfers.

### Verlangen

De interesse in de reclame wordt omgezet in een verlangen of voorkeur voor het product. Vaak zal de reclame-uiting erop zijn gericht de consument te overtuigen dat het product of merk waardevol is. Ook kunnen verlangens oproepende beelden worden getoond, zoals aantrekkelijke mannen of vrouwen die een product aankondigen.

### Actie

Het doel van deze fase is de consument te bewegen het product te kopen. De consument moet de gelegenheid hebben om actie te ondernemen om het product te bemachtigen. Een mogelijke invulling van een reclame-uiting in deze fase is door de consument te informeren waar het product te verkrijgen is. Voorbeelden zijn: 'Ga naar [www](http://www)' of 'Bel nu!'.



### De laatste loodjes

**De zomervakantie staat voor de deur. Docenten zijn druk op zoek naar beeldmateriaal om de laatste lessen mee te vullen. Welke films kunnen worden vertoond en hoe kunnen die films voor de leerlingen betekenisvol worden gemaakt? *Maatschappij & Politiek* zet drie geschikte films op een rij en geeft daarbij verwerkingsopdrachten.**

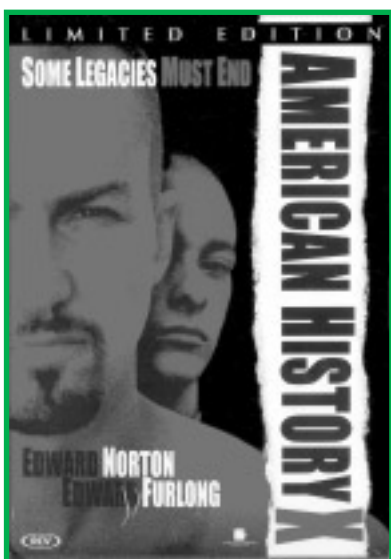
In zijn workshoppresentatie over films tijdens de afgelopen Docentendag maakte Rob van Otterdijk duidelijk dat docenten zich niet schuldig hoeven te voelen wanneer zij (een deel van) de les met een film vullen. Films hebben een functie. Ze kunnen ervoor zorgen dat de leerlingen inzicht krijgen in ingewikkelde vraagstukken, omdat een film deze concreet verbeeldt. Een film laat de persoonlijke verhalen achter een maatschappelijk vraagstuk zien. Leerlingen kunnen zich zo in deze personen en verhalen inleven en dat draagt bij tot begrip.

Voor een zinvolle toepassing van films in de les is het allereerst belangrijk dat de docent een film uitzoekt die past bij de doelgroep en de eindtermen. Voor het vmbo komen onderstaande films in aanmerking: *American History X*, *The Truman Show* en *Ali G in da House*. Waar gaan ze over en bij welke eindtermen sluiten ze aan?

#### **American History X**

Deze film vertelt het verhaal van de broers Derek en Danny. Neonazi Derek belandt in de gevangenis omdat hij een neger heeft vermoord. Tijdens zijn opsluiting treedt zijn jongere broer Danny in de voetsporen van Derek. In de gevangenis sluit Derek vriendschap met de zwarte Lemont. Deze vriendschap doet Derek zijn ideeën herzien. Wanneer hij weer thuiskomt, probeert hij zijn broertje ervan te weerhouden om dezelfde fouten te maken die hij heeft gemaakt.

*American History X* sluit nadrukkelijk aan bij het kerngebied Beeldvorming en Stereotypering. Het geeft een goed beeld hoe racistische denkbeelden kunnen ontstaan en welke gevolgen die kunnen hebben. Daarnaast past de film ook prima binnen het kerngebied Cultuur en Socialisatie. *American History X* laat zien hoe iemand door zijn omgeving in zijn normen en waarden wordt beïnvloed en hoe moeilijk het kan zijn om zich daaraan te onttrekken. Ook is er aandacht voor de rol van het onderwijs, in de vorm van geschiedenisleraar Sweeney die Danny in een opstel over zijn extreemrechtse opvattingen laat nadenken. *American History X* is een indrukwekkende film. Omdat er enkele schokkende scènes in zitten is het wel zaak leerlingen daar op voor te bereiden.



### The Truman Show

Truman Burbank is geboren en getogen in een kleine gemeenschap in Amerika. Hij leidt daar een gemoedelijk leven. Hij heeft een liefhebbende vrouw, een mooi huis, een goede baan en een trouwe vriend. Hij komt er echter achter dat er iets aan dit leven niet klopt. Langzaam ontdekt hij dat hij de hoofdrolspeler is van een reallifesoap, waarin zijn leven in een kunstmatige samenleving is ingebed. Deze samenleving is vormgegeven op basis van de waarden en normen van het even idyllische als oppervlakkige kleinstedse geluk. Truman kiest er uiteindelijk voor om dit veilige leventje voor het echte leven in te ruilen.

*The Truman Show* sluit aan bij het kerngebied Beeldvorming en Stereotypering. De film laat de kijker nadenken over dat stereotiepe geluksbeeld, over de wijze waarop massamedia dat beeld weergeven en reproduceren, en over de vraag hoever de beeldmedia mogen gaan bij het terwille zijn van de kijkers.

### Ali G in da House

Ali G woont in de arme wijk Staines, ergens in Engeland. De subsidie van het buurthuis wordt ingetrokken waardoor het buurthuis zal moeten sluiten. Ali G besluit dat te voorkomen. Met behulp van de vice-premier van Engeland stelt hij zich verkiesbaar voor het parlement. Hij wint de verkiezingen en gaat naar London als het nieuwe parlamentslid voor Staines.

*Ali G in da House* sluit aan bij het kerngebied Macht en Zeggenschap. Ten eerste laat de film zien op welke manieren burgers invloed kunnen uitoefenen, maar ook hoe de politiek invloed op het leven van de burger heeft. Ten tweede laat de film zien hoe het proces van besluitvorming werkt. *Ali G in da House* toont de machtsverhouding tussen regering en parlement. Het leuke hierbij is dat de film uitgaat van de situatie in Engeland. Hierbij kunnen de leerlingen eenvoudig de verschillen en overeenkomsten tussen democratie in Nederland en Engeland worden getoond. Bovendien laat de film zien hoe mensen hun eigen belangen proberen te beschermen.

Bij deze film is het noodzakelijk te vermelden dat het voor het onderwijs wellicht een controversiële film kan zijn als het satirische karakter ervan niet altijd goed wordt begrepen. Ali G is een echte antiheld, een *witte neger*, die blowt en zijn vriendin 'my bitch' noemt. In de film zit bovendien een aantal (tamelijk onschuldige) seksscènes – misschien wel juist daardoor spreekt deze film (en het personage van Ali G) vmbo-leerlingen erg aan. Ali G laat op een humoristische manier zien dat politiek interessant is en iedereen aangaat.

### Verwerkingsopdracht

Natuurlijk is het niet genoeg om leerlingen voor het scherm te zetten en op de startknop te drukken. Belangrijk is dat de docent de leerlingen over de film laat nadenken. De voor de hand liggende verwerkingsopdracht laat de leerlingen vragen over de film beantwoorden en deze vragen klassikaal na te bespreken. Deze methode is vooral handig om leerlingen tijdens het kijken bij de film te betrekken en ze door tamelijk moeilijke films te leiden. Naast deze kijkvragen kan altijd een extra opdracht worden gebruikt om de film te verwerken. Een goede opdracht is om leerlingen een recensie over de film te laten schrijven. Belangrijk is dat de docent richtlijnen geeft waaraan de recensie moet voldoen.

#### Andere filmtips

Meer filmtips vindt u in de PowerPoint-presentatie van Rob van Otterdijk op de website van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP): [www.publiek-politiek.nl](http://www.publiek-politiek.nl). Otterdijk rangschikt zijn vele filmtips naar thema en niveau.

## Lesmateriaal

Adviezen daarvoor staan in de presentatie van Van Otterdijk, die op de website [www.publiek-politiek.nl](http://www.publiek-politiek.nl) is te vinden.

Voor de praktijkgerichte vmbo-niveaus is het schrijven van een recensie teveel gevraagd. Daarom zijn voor deze niveaus andere opdrachten aan te bevelen. Zo kunnen de leerlingen vanuit het hoofdpersonage een brief aan een goede vriend schrijven. Hierin legt de leerling uit wat het probleem is en hoe het personage over dit probleem denkt. Ook kan de leerling een brief aan het personage schrijven, met daarin zijn mening en een advies voor het personage.

Nog creatiever wordt het om de leerlingen andere weergaven van het maatschappelijke probleem of thema te laten zoeken. De leerlingen moeten een schilderij, prent, affiche, muziek, pamflet, andere filmbeelden, een gedicht, toneelstuk of roman zoeken, die zij bij de film vinden passen. Laat de leerlingen deze kort beschrijven en uitleggen hoe en waarom deze bij het onderwerp van de film aansluit. Ook kunnen de leerlingen beeldmateriaal bij het thema zoeken en hiervan een collage maken.

Docenten die uren van de laatste loodjes met film vullen werd en wordt vaak verweten dat zij erop uit zijn daar vooral voor zichzelf pretuurtjes van te maken: amper lesvoorbereiding en lekker lui meekijken. Het zal uit bovenstaande duidelijk zijn geworden dat een dergelijk verwijt eenvoudig kan worden gepareerd. Het is wel raadzaam om dit met collega's te coördineren: de hele dag film is iets teveel van het goede.

**Christine Elout**

– Advertentie –

## *Lesmateriaal* **De Haagse Tribune** *beschikbaar*

Dit schooljaar bezoeken 25.000 leerlingen De Haagse Tribune, een project van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP). De Haagse Tribune is een leuke, leerzame en educatieve dag met discussie, rondleidingen, museumbezoek en andere activiteiten rondom het Haagse Binnenhof. Veel van het materiaal dat het IPP gebruikt bij De Haagse Tribune, kunt u ook in uw lessen gebruiken. Dat lesmateriaal is nu beschikbaar op de website van De Haagse Tribune.

***U vindt de rollenspelen, de bingo, de testjes en het Krachtenveld (inclusief docentenhandleidingen) op [www.dehaagsetribune.nl](http://www.dehaagsetribune.nl)***



U kunt via deze website ook de DVD bestellen met de films die bij De Haagse Tribune worden gebruikt. Er is een film over de politieke geschiedenis van Nederland, één over het werk van de Tweede Kamer en één over de Tweede Wereldoorlog en de democratische rechtsstaat.

## Verslag van een hormoonoorlog

GERARD VAN ROSSUM

Het gebeurt Gerard van Rossum wel vaker dat de algemene media hem voor zijn bij de bespreking van een boek, maar een overweldigende mediahype zoals rond *Het puberende brein* en andere *brein*-boeken verraste hem toch. Door de lange productietijd van *Maatschappij & Politiek* moet Van Rossum het hebben van de originele vondst, de persoonlijke ontdekking van belangwekkende onderwerpen.

Met *Het puberende brein* van Eveline Crone dacht ik een dergelijke vondst te pakken te hebben. Niet dus. Ik had het deze keer kunnen weten: de hype ontstond doordat die hersenboeken uitkwamen in het kader van de Week van het Brein. Tja, een gepensioneerd man houdt niet alles meer bij, zijn brein ontgaat nog wel eens wat.

*Het puberende brein* geeft een verhelderend nuchter inzicht in de chemische oorlog die woedt in de hersenen van leerlingen in de jaren dat ze aan ons zijn toevertrouwd en wij worden verondersteld hen iets bij te brengen. Na lezing van haar boek verbaast het me dat dat laatste soms nog lukt ook.

### Cortex

De kenmerkende eigenschappen van de puberhersenen zijn de impulsiviteit, de *mood swings*, de creativiteit, het spanning en grenzen zoeken en de positiebepaling in de groep en de wereld; allemaal hormonale activiteiten die zeer veel aandacht vereisen en energie vreten. De puber heeft grote problemen met organisatie, planning en concentratie, want die zijn gelokaliseerd in de zich nog ontwikkelende frontale cortex.

Crone waarschuwt voor de verleiding dit gegeven een-op-een op het onderwijs toe te passen. Zij vindt dat te kort door de bocht. Toch durf ik wel een lijn te trekken naar het Studiehuis en het *nieuwe leren*, waarvan het succes afhankelijk is gemaakt van juist dat organisatie- en planningsvermogen van leerlingen. Organiseren moeten (we) ze in die jaren nog aanleren. Leren door doen? Ik denk niet dat dat voor iedereen opgaat, veel kinderen vallen door een dergelijke aanpak uit de boot.

### Lerend brein

Het belangrijkste hoofdstuk voor maatschappijleerdocenten is het tweede hoofdstuk: 'Het Lerende Brein'. Dat gaat over de manier waarop het adolescen-

Eveline Crone, **Het puberende brein**,  
Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam,  
2009, ISBN 978-90-351-3269-6,  
184 pagina's, prijs: € 17,95



Hans van der Heijde, **De Republyk**, L.J. Veen, Amsterdam, 2009, ISBN: 978-90-204-4320-2, 431 pagina's, prijs: € 19,90



tenbrein informatie opneemt, verwerkt en toepast. Ook voor verstokte alfa's is het spannende lectuur.

Nu *nature* de laatste jaren in het *nature-nurture*-debat zo duidelijk het overwicht heeft, is het misschien zaak om bij ontwikkelingspsychologie, didactiek en pedagogie veel meer rekening te houden met de feitelijke, materiële gang van zaken in de hersenpan van jonge mensen. De hersenwetenschap is de snelst zich ontwikkelende tak van de medische biologie en daar is nog een wereld te winnen. Zeker is dat van die bevindingen bij onderwijsvernieuwingen veel meer gebruik moet worden gemaakt. ■

## ***Aansprekend politiek gedachte-experiment***

**WOLTER BLANKERT**

**In maart van dit jaar verscheen de politieke roman *De Republyk* van Hans van der Heijde, hoofdredacteur van uw vakblad voor Maatschappijleer. Het is een echte roman, boeiend, met plaats voor liefde en zo, en met een slechte afloop, alles voor niets of erger, zoals het betaamt in de moderne literatuur. Op het eind treedt een verrassende perspectiefwisseling op.**

Nu is *Maatschappij e/ Politiek* geen literair tijdschrift, mogelijk is u dat eerder opgevallen. Daarom beperkt deze recensie zich tot het politieke element. Het genre van de politieke roman is in de Nederlandse literatuur niet of nauwelijks vertegenwoordigd en dat alleen al rechtvaardigt het om er hier aandacht voor te vragen.

Het boek berust op een gedachte-experiment over democratie. Dat leidt tot een mogelijk diepgaander en zeker lichtvoetiger behandeling dan in menig wetenschappelijk werk. Naar aanleiding van uit de hand gelopen supportersrellen tussen Ajax en Heerenveen, roept Friesland de onafhankelijkheid uit. Onder de bezielende leiding van de bejaarde *nationale* dichter Sybe Sybesma, tevens classicus die een belangrijk deel van de Friese elite les heeft gegeven, baseert de *Vrije Friese Republiek* (de schrijver weert consequent aanduidingen in het Fries) zich zo veel mogelijk op het democratisch spel van het antieke Athene.

### **Democratie**

In *Maatschappij e/ Politiek* is er regelmatig op gewezen dat de ene (volwaardige) democratie de andere niet is. Lang zwoeren de Nederlanders bij de parle-

mentaire democratie, tot het gerucht de ronde deed dat een referendum een hoger democratische gehalte zou opleveren (in de ogen van anderen beschouwd als de dictatuur van een even slecht geïnformeerde als wispelturige meerderheid). Binnen de *Vrije Friese Republiek* speelt het referendum een rol, maar wezenlijk zijn de grondwetgevende vergadering en de burgerraden die door loting tot stand komen. Sybesma en de oude Atheners betogen dat loting het meeste recht doet aan gelijke kansen voor iedereen. Bij verkiezingen gaan pronkzuchtige haantjes kraaien om vanwege hun mooie veren op het pluche te komen. Bij loting ontbreekt dat element. Iedere burger is in principe geschikt voor het openbare ambt. Een regelmatig uitgevoerde loting voorkomt de vorming van een regentenkaste. Iedereen op het pluche zit daar betrekkelijk kort en beseft terdege dat hij of zij (het laatste in Friesland, natuurlijk niet in het oude Athene) dit aan het lot en niet aan eigen vermeende verdienste heeft te danken. Een *rasbestuurder*, zoals de een zegt, of *zakken vullende regent*, zoals de ander meent, is in een dergelijk systeem ondenkbaar (het zakken vullen slaat niet op actieve politici, maar op de buitensporig bezoldigde baantjes die sommige oud-politici zich weten te verwerven), of, om uit het boek te citeren (in de mond gelegd van wijlen oud-senator Hendrik Algra): 'zodra ze in aanraking met fluweel komen beginnen de poriën in de huid van zijn achterwerk op slag een lijmachtige substantie af te scheiden, gelijk bisonkit'.

Een dergelijk binnen de westerse wereld onbekende vorm van directe democratie verdient een kans. De in Friesland woonachtige idealisten omarmen het model van Sybesma dan ook vol overtuiging – ten onrechte, volgens het boek. Bekrompen nationalistes weten in de burgerraden de overhand te krijgen en zo de in een euforie verwekte opzet in een nachtmerrie te veranderen. Sybesma heeft, gelijk god, dan al lang afstand van zijn schepping genomen. Of de schrijver dit model een eerlijke kans heeft gegeven, daar kan men over twisten.

## Centrum-periferie

Het andere punt dat Hans van der Heijde aansnijdt is het streven van regio's naar onafhankelijkheid. Voor de Franse tijd kende Nederland een grote zelfstandigheid voor de gewesten. Het vergelijkbare Zwitserland ging daarna op de oude voet door, maar Nederland ontwikkelde zich tot het prototype van de centraal bestuurd eenheidsstaat. Op het noorden is het *centrum-periferie* model van toepassing. Volgens de normen van de Europese Unie behoren Groningen en, in mindere mate, Friesland tot de rijkste regio's van Europa. Daarom moeten zij Europese steun ontberen. Toch behoren de inkomens in deze provincies tot de laagste van Nederland, omdat de centrale overheid in Den Haag goede sier met de noordelijke aardgasbaten maakt. Een beetje zelfbewuste bevolking zou dit niet pikken en daarom is die Friese afscheiding niet eens zo ver gezocht. Het blijft curieus dat West-Europa de versplintering van Joegoslavië van harte toejuichte – met vlotte erkenning van landen zonder basis als Montenegro en Kosovo – maar in *eigen kring* de staatsgrenzen heilig heeft verklaard.

## Parodie

Het boek stelt vanzelfsprekendheden als de eenheid van Nederland en de aard van onze democratie op een even hilarische als parodiërende manier ter

## Recensies

discussie. Het probleem met parodie is dat het onmogelijk is vast te stellen hoe de auteur er in ernst over denkt. De fascistische die in de *Vrije Friese Republiek* de overhand krijgen, beschrijft hij als een uitvloeisel van de *Friese Beweging*, sinds jaar en dag de aanduiding voor een keurige stroming die meer dichters en juristen in de gelederen telt dan op geweld beluste boerenknapen. Gaat het hier om een plaagstootje of koestert de auteur werkelijk de fobie dat goedmoedige plattelandsjongeren zich tot nationalistisch tuig kunnen ontwikkelen?

Dat is een heel aardige kant van dit gedachte-experiment, het had ook anders kunnen lopen dan de auteur aangeeft, een rijke bron voor discussie, een slijpsteen voor de politiek-maatschappelijk betrokken geest. Het is daarom voor een docent Maatschappijleer een boek vol uitdagingen. ■

– Advertentie –

# Dé democratie bestaat niet

**Er zijn vele tientallen landen ter wereld die we democratisch noemen, maar de democratie ziet er in het ene land heel anders uit dan de democratie in het andere land. Dé democratie als model bestaat niet. Wel hebben al die landen een aantal kenmerken gemeen op grond waarvan we ze democratieën noemen.**

**De verschillen blijken bijvoorbeeld uit de manier waarop een staat is ingericht. Maar ook uit de wijze waarop parlementsverkiezingen in een land worden gehouden. Beide aspecten komen in deze brochure aan de orde. Ook gaat de brochure in op de vraag welke omstandigheden de totstandkoming van democratie juist bevorderen of tegenwerken. Verder wordt aandacht besteed aan de voor- en nadelen van vormen van directe democratie (zoals het referendum) in een stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Ten slotte wordt ingegaan op nationale en mondiale ontwikkelingen die een bedreiging voor de democratie zouden kunnen vormen.**

**Deze publicatie is niet te bestellen, maar te downloaden als pdf-document op de website van het IPP ([www.publiek-politiek.nl](http://www.publiek-politiek.nl)).**

**Ivo Hartman, Eva Huijbregts en Harm Ramkema,  
Dé democratie bestaat niet, Amsterdam 2009, 59 pagina's.**



## Nieuws van het bestuur

### Aantal examenkandidaten

In april maakte het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het aantal examenkandidaten van dit jaar bekend. In het overzicht van het ministerie staan de aantallen leerlingen per schooltype en per vak. Uit het overzicht blijkt dat van de 25.779 examenkandidaten in het vmbo-bb 2.559 leerlingen examen Maatschappijleer 2 doen; dat is ongeveer 10 procent. Ook in het vmbo-kb doet ongeveer 10 procent van de leerlingen examen Maatschappijleer 2: 3.137 van de 29.612 examenkandidaten. Vergelijkbare percentages zijn te vinden op het vmbo-gl/tl en de havo. Van de 54.807 examenkandidaten in het vmbo-gl/tl doen 5.835 examen Maatschappijleer 2. Van de 53.637 havo-leerlingen die examen doen maken 5.358 het examen Maatschappijwetenschappen. Alleen in het vwo is het aantal examenkandidaten Maatschappijwetenschappen relatief klein. Van de 40.380 examenkandidaten doen er 1.444 examen Maatschappijleer 2. Dat is 3,6 procent. Te verwachten valt dat dit percentage volgend jaar veel hoger zal liggen. In 2007 heeft een groot aantal scholen Maatschappijwetenschappen ingevoerd. De vwo-leerlingen uit die lichten bereiken volgend jaar de examenklas.

### Examenbundel

Het aantal examenkandidaten Maatschappijwetenschappen groeit dus snel. Om te zorgen dat zij zich zo goed mogelijk op het examen kunnen

voorbereiden vindt het bestuur dat er ook voor ons vak een examenbundel moet komen. De NVLM heeft hierover enige tijd geleden contact gezocht met educatieve uitgeverij ThiemeMeulenhoff. In een gesprek bleek dat de uitgeverij een examenbundel Maatschappijwetenschappen wil uitgeven als er voldoende vraag naar is. Het NVLM-bestuur heeft daarom tijdens de Docentendag in februari gepeild hoeveel docenten een examenbundel zouden gaan gebruiken, en hoeveel docenten deze bundel aan hun leerlingen zouden voorschrijven. Op basis van die enquête heeft ThiemeMeulenhoff besloten een examenbundel te laten maken. De NVLM heeft oud-vakdidacticus Jan Vis als auteur voor deze examenbundel gevraagd. Hij zal zich de komende twee jaar samen met de uitgeverij inzetten voor het laten verschijnen van een examenbundel Maatschappijwetenschappen. De NVLM zal een deel van het financiële risico dragen om de ontwikkeling van de examenbundel mogelijk te maken.

### Examenscholen

Op de website van de NVLM ([www.nvlm.nl](http://www.nvlm.nl)) vindt u een overzicht van de scholen die het examenvak Maatschappijleer 2 of Maatschappijwetenschappen aanbieden. Dit overzicht is zeker niet volledig. Geeft u les op een school waar het examenvak wordt gegeven, en staat u niet op de lijst, stuur dan een e-mail naar de secretaris: [coen@wxs.nl](mailto:coen@wxs.nl). Zet in de e-mail op welk(e) schooltype(n) Maatschappijleer 2 of Maatschappijwetenschappen wordt aangeboden. Vermeld in de e-mail ook de naam en het adres van uw school.

### Beroepsstandaard

In de jaarvergadering van de NVLM op 6 februari 2009 hebben de aanwezige leden de beroepsstandaard besproken die door een commissie van negen NVLM-leden is opgesteld. Naar aanleiding van opmerkingen in de jaarvergadering en een aantal reacties uit de achterban is de beroepsstandaard op enkele punten aangepast. U vindt de nieuwste versie op [www.nvlm.nl](http://www.nvlm.nl).

### Nieuwe website

Hij is er nog niet, maar het bestuur van de NVLM werkt aan een nieuwe website voor de vereniging. Doel is de website toegankelijker en aantrekkelijker te maken voor leden en potentiële leden.

### Coen Gelinck

#### NVLM-bestuur

**Arthur Pormes**, voorzitter  
 telefoon: 0346-262888  
 e-mail: [a.pormes@brokled.nl](mailto:a.pormes@brokled.nl)

**Coen Gelinck**, secretaris  
 Nieuwe Prinsengracht 78 II  
 1018 VV Amsterdam  
 telefoon: 06-40755812  
 e-mail: [coen@wxs.nl](mailto:coen@wxs.nl)

**Tom Stroobach**, penningmeester  
 telefoon: 0320-249481  
 e-mail: [tstroobach@hotmail.com](mailto:tstroobach@hotmail.com)

**Hans Teunissen**, vicevoorzitter  
 e-mail: [h.teunissen@denassau.nl](mailto:h.teunissen@denassau.nl)

**Ingrid Faas**, ledenadministratie  
 e-mail: [ingridfaas@gmail.com](mailto:ingridfaas@gmail.com)

**Rob van Otterdijk**  
 e-mail: [r.vanotterdijk@chello.nl](mailto:r.vanotterdijk@chello.nl)

**Felix van Vugt**  
 e-mail: [felixvanvugt@gmail.com](mailto:felixvanvugt@gmail.com)

**Patricia Leenders**  
 e-mail: [p.leenders@ils.ru.nl](mailto:p.leenders@ils.ru.nl)

[www.nvlm.nl](http://www.nvlm.nl)  
 Girorekening NVLM: 1889654

## ■ Expertise-uitwisseling



Het nieuwe Expertisecentrum Beroepsonderwijs (Ecbo) moet de expertise-uitwisseling in het beroepsonderwijs naar een hoger plan tillen. Ecbo bundelt krachten en inzichten van twee organisaties: het Max Goote Kenniscentrum van de Universiteit van Amsterdam en het Expertisecentrum van CINOP in 's-Hertogenbosch. Het nieuwe expertisecentrum heeft drie kerntaken: kennisontsluiting, kennisontwikkeling en kennisoverdracht. Eerste prioriteit is het ontwikkelen van een kennisinfrastructuur. Ecbo is er voor, met en over het beroepsonderwijs. Doel is om op een onafhankelijke, hoogwaardige en systematische wijze te zorgen voor de ontwikkeling, ontsluiting en synthese van – wetenschappelijke en praktijkgerichte – kennis over het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie ten behoeve van onderwijs en samenleving. Meer informatie: [www.ecbo.nl](http://www.ecbo.nl).

## ■ Kennislink

*Kennislink* wordt in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap uitgevoerd door Stichting Nationaal Centrum voor Wetenschap en Technologie. *Kennislink* maakt wetenschappelijke informatie toegankelijk voor een breed publiek. Leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten informatie verzamelen voor het maken van werkstukken en leraren kunnen *Kennislink* bij de lesvoorbereiding gebruiken. Vanaf 2005 schenkt *Kennislink* ook ruim aandacht aan Maatschappijwetenschappen bij. Daarmee geeft het ook op het gebied van antropologie, sociologie, bestuurskunde, politicologie, psychologie en pedagogie een goed en toegankelijk beeld van het wetenschappelijk onderzoek in deze vakgebieden. *Kennislink* is meer dan een portalsite alleen. *Kennislink* heeft eigen inhoud, zoals artikelen van de hand van correspondenten uit de wetenschap zelf. Een deskundige redactie rapporteert

over het laatste nieuws uit de wetenschap en illustreert dat ook aan de hand van beeld en multimediafragmenten. Daarnaast bevat *Kennislink* een grote hoeveelheid artikelen uit populair wetenschappelijke bladen, tijdschriften en webpublicaties. Al deze informatie is door middel van een ingenieus zoekstelsel snel en eenvoudig te vinden.

Meer informatie: [www.kennislink.nl/maatschappij](http://www.kennislink.nl/maatschappij).

## ■ Taalgrens



Dwars door België loopt van Komen in het westen tot Voeren in het oosten een onverbidelijke streep op de kaart: de taalgrens. Taalgrenzen zijn van alle tijden en

komen in vele landen voor. In het Franstalige België van na 1830 werd de taalgrens lang genegeerd. Met veel (Vlaamse) energie werd dit onrecht ongedaan gemaakt: in 1962–1963 werd die wettelijke streep uiteindelijk op de kaart gekrast. In Komen en in Voeren rommelde het nog lang na, maar nu lijkt de rust weergekeerd. De taalgrens is vooral een politiek en historisch fenomeen, maar langs deze grens liggen verrassend veel aantrekkelijke plaatsen, te beginnen in het westen met de Belgisch-Franse dubbelstad Komen. Dan golft het landschap oostwaarts naar plaatsen als Oudenaarde, Kluisbergen en Ronse, territorium van wielermanen. In *Over de taalgrens, Van Komen naar Voeren* voert Guido Fonteyn de lezer via Lessen, geboorteplaats van de kunstschilder René Magritte, naar het Pajottenland, en leidt hij ons langs Waterloo naar het Leuvense en het Hageland. Nog oostelijker volgt Haspengouw, en uiteindelijk Voeren. Onderweg vertelt Fonteyn het boeiende verhaal van de Belgische taalgrens.

Meer informatie: [www.epo.be](http://www.epo.be).

**Het komende nummer van  
Maatschappij & Politiek  
verschijnt op 1 september.  
De redactie wenst u een  
prettige vakantie.**

## Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

### Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

### Eindredactie

Maarten Cras

### Vormgeving

Addy de Meester

### Foto omslag

Nationale Beeldbank

### Druk

Drukkerij Haasbeek

### Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: [uitgeverij@publiek-politiek.nl](mailto:uitgeverij@publiek-politiek.nl)

### Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: [menp@publiek-politiek.nl](mailto:menp@publiek-politiek.nl)

[www.maatschappijpolitiek.nl](http://www.maatschappijpolitiek.nl)

### Abonnementenprijs M & P

€44,50 per jaar, Studenten €38,00 scholen en instellingen €48,70. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €5,90 (exclusief verzendkosten).

### Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

### Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

### Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

### Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

### Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

# DONOR OF NIET?

## Nieuw lespakket maatschappijleer over orgaandonatie

Een onderwerp dat actueel blijft en vaak tot (heftige) discussies leidt: orgaandonatie. Speciaal voor het middelbaar onderwijs is er nu een lespakket voor maatschappijleer vmbo en havo/vwo.

Orgaandonatie is een belangrijk maatschappelijk vraagstuk. Er is nog steeds een groot tekort aan donororganen. De roep om meer donoren is dan ook met grote regelmaat te horen. Maar hoe maak je nu een keuze om wel of geen donor te worden, hoe ga je om met voor- en tegenargumenten? Vragen die vooral ook voor jongeren van groot belang zijn. Zij krijgen immers na hun 18e verjaardag allemaal een donorformulier toegestuurd.

NIGZ-Donorvoorlichting vindt het belangrijk dat jongeren goed geïnformeerd worden. Het lespakket richt zich zowel op kennisoverdracht als op meningsvorming over orgaandonatie.

Het pakket is ontwikkeld door het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP).

Er is een versie voor het vmbo en voor havo/vwo. Het pakket is modulair van opzet, in samenwerking met een aantal maatschappijleraren tot stand gekomen en sluit goed aan bij de eindtermen.

Elk lespakket bestaat uit een docentenhandleiding met kopieerbare werkbladen, een dvd met korte filmpjes over orgaandonatie en een cd-rom met downloadbare bestanden.

Bestellen kan met onderstaande antwoordkaart. De prijs is € 10,- inclusief verzendkosten. Meer informatie (en digitale bestelmogelijkheid) kunt u vinden op [www.donorinfo.nl](http://www.donorinfo.nl)



docentenhandleiding havo/vwo en vmbo

### Het lespakket in het kort:

- kennisoverdracht en meningsvorming
- weinig voorbereidingstijd
- 2 pakketten voor respectievelijk vmbo en havo/vwo
- kopieerbare werkbladen naar eigen believen te selecteren
- dvd, cd-rom en website
- sluit aan bij eindtermen

Ja, ik bestel het volgende 'Donor of niet?' lespakket

- havo/vwo-versie € 10,- incl verzendkosten  
 vmbo-versie € 10,- incl verzendkosten

Naam.....M/V

Naam school.....

Adres.....

Postcode.....

Woonplaats.....

Telefoon.....

e-mail.....

Verstuur deze kaart portovrij naar NIGZ-Donorvoorlichting, Antwoordnummer 2210, 3440 VB Woerden (Vergeet niet de gewenste versie aan te geven!)

 **NIGZ-Donorvoorlichting**

ANTWOORDKAART

